

Vid misstanke om negativ social kontroll – hedersrelaterat våld och förtryck

Denna information om negativ social kontroll dvs. hedersrelaterat våld och förtryck, ska vara ett stöd för sjukvårdspersonal i Kronobergs län i arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck.

Sjukvårdspersonalen ska ha kunskap om ämnet, kunna identifiera utsatta samt veta hur man ska gå vidare i arbetet när träffar patienter utsatta för negativ social kontroll.

Innehåll

Olika kategorier av våld.....	3
Varningssignaler för hedersrelaterat våld och förtryck:.....	4
Checklista – Negativ social kontroll.....	5
Steg 1 Uppmärksamma barn som far illa.....	5
Steg 2 Dokumentera.....	5
Steg 3 Så här gör du en anmälan.....	5
Steg 4 Information till familjen.....	6
Steg 5 Fortsatt stöd till barnet/ Familjen.....	6
Att ställa frågor om hedersrelaterat våld och förtryck.....	7
Rådgivning, stöd eller kompetensutveckling.....	7

Regeringens definition av hedersrelaterat våld och förtryck:

När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhets i fokus. Familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Detta förhållande kan vara mer eller mindre uttalat. Kontrollen kan sträcka sig - från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet - till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa."

*I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i hot om våld och våld, inklusive dödligt våld. Det hedersrelaterade våldets kollektiva karaktär innebär att det kan finnas fler förövare av båda könen och att **offren kan vara både kvinnor och män samt flickor och pojkar**.*

Det kan också innebära att våldet sanktioneras av familjen och den närmaste omgivningen, även av andra kvinnor.

*Hederstänkandet kan ta sig olika uttryck beroende på kulturella föreställningar och religion men är **inte kopplat till någon specifik kultur eller religion**. Hederstänkande kan även förekomma i icke-religiösa sammanhang.*

I samhällen med patriarkala system där kollektivet är överordnad individen förekommer hot, tvång och våld och även mord i hederns namn. Individer som inte lever enligt hedersnormer kan komma att bestraffas i syfte att upprätthålla hedern. Att reducera skammen som individen gett upphov till blir familjens/släktens viktigaste uppgift och man skyr inga medel i tillvägagångssättet. Det hedersrelaterade våldet planeras och utförs oftast av kollektivet. Kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är grundstenen i hederstänkande. Det innebär att individen inte får välja livspartner själv och tvingas istället gå med på det som familjen/släkten bestämt åt individen. Det är således två dimensioner att ta hänsyn till när man pratar om Negativ social kontroll:

- (1) individen som lever utanför hedersnormen bestraffas av kollektivet och;
- (2) förövaren/förövarna beskyddas av kollektivet.

Våldsutövarna kan vara kvinnor, män och/eller barn. Ett barn kan vara våldsutsatt själv samtidigt som hen är våldsutövare (frivilligt eller med påtryckningar från familj/kollektiv). Även om det är mest flickor och unga kvinnor som utsätts för negativ social kontroll så finns det också andra målgrupper som är viktigt att känna till. Negativ social kontroll drabbar därmed också vuxna kvinnor, pojkar/unga män samt HBTQI- personer och personer med funktionsnedsättning.

FN tar helt avstånd från hedersrelaterat våld och förtryck vilket klargörs i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. I Sverige är det också straffbart att hota, slå eller mörda en individ i hederns namn. Från och med 1 juli 2022 finns en ny lag som benämns som "hedersförtryck" vilket innebär att det är straffbart att begå vissa brottsliga gärningar mot en person i syfte att bevara eller återupprätta en persons eller släkts heder. Enligt den nya lagändringen ska motivet ha varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder. Minimistraflet är ett års fängelse, och maxstraflet sex års fängelse för hedersförtryck. Den nya lagen om hedersförtryck innefattar även andra personer som inte är i familjens närhet, till exempel en släkting eller vän till familjen.

Olika kategorier av våld

Symboliskt våld: En föds in i det symboliska våldet inom hederskulturen eftersom förväntningarna som finns på en grundas på könet. Sedan barnsben vet man vad familj och släkt har för förväntningar på individen. Som flicka och kvinna förväntas man att inte ta ifrån hedern från sin pappa (och övriga manliga familjemedlemmar). När vi pratar om symboliskt våld ligger fokus på kyskhet, oskuld och lydnad.

Psykiskt och latent våld: Det kan vara isolering, verbala kränkningar, rädsla, känslomässig utpressning, skambeläggande, osynliggörande, hot om fysiskt våld, hot om självmord, hot riktat mot husdjur, närstående eller egendom. Stalkning och andra trakasserier är ytterligare exempel på psykiskt våld och latent våld. Det kan även vara utfrysning, isolering, förbud att delta i normala aktiviteter i samhället, tvång att bära avvikande klädsel, tvång till avvikande beteende, påtvingad ekonomisk nöd, ofrivilligt bortförande, bannlysning.

Försummelse och vanvård: Vårdsutsatta kan vägras vård och medicin som de behöver, får inte äta eller tvingas att äta, bristande daglig hygien inklusive mun- och tandhygien, bristande omvårdnad eller årstids- och åldersanpassade kläder. Det kan även vara att den våldsutsatta inte ges möjlighet till vila och sömn. Det kan finnas begränsningar i form av att man inte får umgås med vem man vill och inte får ta hem vänner. Den våldsutsattas behov av utbildning, uppmärksamhet, bekräftelse och tillhörighet och en trygg fysisk miljö tillgodoses inte.

Ekonomiskt våld. Vårdsutövaren/vårdsutövarna kan ta kontroll över ekonomin och materiella tillgångar, den utsatta har inte tillgång till den gemensamma ekonomin, tvingas ta lån på banken, måste redovisa alla inköp. Ekonomiskt våld kan också vara att frånta den utsatta rätten att arbeta och därmed rätten att försörja sig själv och eventuella barn. Materiellt våld: Individen som inte rättar sig efter hedersnormerna kan få sina tillhörigheter förstörda och det kan vara saker av symboliskt värde som förstörs framför ögonen på den utsatta i syfte att skrämma denna.

Fysiskt våld: Det kan ta sig i uttryck i form av våldsutövaren knuffar, slår, släpar eller bankar den våldsutsattas huvud mot något. Eller att våldsutövaren sparkar, tar stryptag, kastar något på den våldsutsatta eller håller vapen mot någon. Fysiskt våld består också av frakturer, ögonskador, rivmärken, blåmärken, bitmärken, brännskador, märken efter bälten och remmar, svullnader, hudavskrapningar, kvävningsförsök, kramper eller andningsstillestånd. Utsatta drabbas av allt från örfil till mord och ett rykte kan vara tillräckligt för att bestraffning ska komma till stånd. Även påtvingat självmord förekommer.

Sexuellt våld: Det finns mycket skam kring samtal om sexualitet vilket medför att om en flicka/ung kvinna blir utsatt för sexuella övergrepp eller våldtagen läggs skulden på henne. Det sexuella våldet handlar om att bli påtvingat samlag eller liknande sexuella handlingar, inklusive sexuellt övergrepp då den utsatta befinner sig i ett tillstånd utan möjlighet att försvara sig. Ett exempel är tvång till oönskat samlag med okänd eller oönskad person i ett påtvingat äktenskap.

Varningssignaler för hedersrelaterat våld och förtryck:

- Koncentrationssvårigheter
- Återkommande huvudvärk
- Hög frånvaro i skolan (särskilt frånvaro från idrottslektioner eller andra aktiviteter)
- Begränsningar i hens liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge, val av utbildning eller jobb
- Beteendeförändring efter resa utomlands eller efter en längre lov
- Ökad risk för psykisk ohälsa (i form av PTSD)
- Om hen berättar att hen ska utomlands
- Om hen berättar att hen ska firas på något sätt
- Familjen/släkten bestämmer för vem hen ska gifta sig med
- Rädd för rykten
- Familjen har total kontroll över hen (förföljd)
- Pratar om heder som något livsviktigt
- Hen betonar vikten av kyskheter och oskuld
- Hen pratar om bestraffningar, hot och våld om man inte lyder normsystemet
- Hen har självmordstankar eller uppmanats att begå självmord
- Hen känner skuld och skam
- Hen blir utfrysad och isolerad
- Hen utsätts för sexuellt våld (gift mot sin vilja och måste ha sex mot sin vilja)
- Rädd för könsstympning
- HBTQI-personer tvingas att ”korrigera” sin sexuella läggning via tvångsäktenskap eller genom att avlägsna ”demoner” från den utsattas huvud.
- Hot om dödligt våld

Checklista – Negativ social kontroll

Steg 1 Uppmärksamma barn som far illa

- Vid misstanke om att allt inte står rätt till, lyssna och ställ frågor. Se exempel på frågor längre ner.
- Om möjligt, prata med det utsatta barnet i enrum (i en trygg miljö). Tänk på att medföljare kan vara våldsutövare.
- Nekas minderåringen nödvändig vård av vårdnadshavare ska du göra en orosanmälan.
- Använd telefontolk vid behov, helst från annan ort!
- Var uppmärksam på [varningssignaler](#) på att barn kan fara illa.
- Uppmärksamma de behov den utsatta kan ha av somatisk och/eller psykiatrisk vård.
- Vid akuta ärenden ring [socialtjänsten](#) i barnets kommun alt. socialjouren via SOS alarm 112. För att göra orosanmälan se Steg 3. Vid det akuta skedet kan orosanmälan göras per telefon och kompletteras med en skriftlig orosanmälan senare.
- Tänk på att göra orosanmälan även på barn som du inte träffar personligen när misstanke uppstår vid samtal med barnet, syskon, vårdnadshavare eller andra vuxna.

Steg 2 Dokumentera

- För att dokumentera misstanke eller kännedom om våldsutsatthet använder vi den skyddade anteckningsmallen ”Våldsutsatthet”. Denna syns inte via 1177 e-tjänster. Endast om det inte medför någon fara för patienten om uppgifterna syns kan anteckning göras i löpande journalanteckning.

Steg 3 Så här gör du en anmälan

- Du kan alltid rådfråga familjeombud, kollegor eller din chef.
- Du har också möjlighet att konsultera socialtjänsten utan att uppge barnets identitet.
- Öppna blanketten Anmälan barn som far illa (i barnets journal i Cosmic). Orosanmälan görs av den som fattar misstanke.
- Skriv om de iakttagelser och den oro som föranleder orosanmälan. Beskriv barnets, vårdnadshavarens eller annans berättelse samt objektiva fynd eller beteende efter undersökning och/eller samtal med barnet. Beskriv hur barnet påverkas av situationen på kort och lång sikt.
- Orosanmälan ska omgående skrivas ut och skickas till [socialtjänsten](#) i den kommun barnet bor. Är det akut? Ring in anmälan och skicka sedan en kopia på anmälan via post. Använd rekommenderat brev. Blanketten ”Anmälan barn som far illa”, sparas i barnets journal och syns inte på 1177 e-tjänster.
- Vid avsaknad av barnets personnummer går det inte att bifoga orosanmälan till barnets journal. Orosanmälan ska istället skickas till socialtjänsten och en kopia skickas till

Diariet. Blanketten ”Anmälan barn som far illa” hittar du på intranätet under ”blanketter”. Din chef kan vara medanmälare.

- Vid ny oro för barnet görs en ny orosanmälan oavsett tidigare orosanmälan och oavsett om annan verksamhet gjort orosanmälan.
- Överväg att kontakta polisen om det finns en hotbild som påverkar barnets, medföljarens eller personalens säkerhet.

Steg 4 Information till familjen

- Vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck, könsstämpning, våld, eller sexuella övergrepp ska vi INTE informera vårdnadshavare, det gör socialtjänsten eller polisen.
- Om vårdnadshavare har informerats om att orosanmälan är gjord, lämna kontaktuppgifter till verksamheten så att barnet/familjen vet var man kan vända sig vid behov.

Steg 5 Fortsatt stöd till barnet/ Familjen

- Vid behov erbjud kontakt med [En-väg in](#) eller [Familjefrid Kronoberg](#).
- För mer information: [barn som far illa](#), [patienter med skyddade personuppgifter](#), [våld i nära relationer](#), [hedersrelaterat våld och förtryck](#).

Att ställa frågor om hedersrelaterat våld och förtryck

Exempel på frågor om hedersrelaterat våld, med hänsyn till den utsattas ålder och mognad:

- En del barn/ungdomar/unga vuxna berättar att de har det svårt och jobbigt hemma. Hur ser det ut för dig?
- Är du rädd för någon i din närhet?
- Gör någon/några i din familj dig illa? Hur länge har det pågått?
- Finns det något du vill men inte får göra?
- Finns det något du inte vill göra men som du måste göra?
- Är du rädd för att bryta mot familjens regler?
- Är du orolig för att någon i din familj ska göra dina barn och/eller syskon eller andra familjemedlemmar illa?
- Är du orolig inför resan till hemlandet/utlandet? Vad gör dig orolig?
- Har du berättat för någon om din situation?
- Vet du vad du har för diagnos? Pratar ni om din diagnos hemma? Berättar ni för övriga i släkten om diagnos?
- Vad skulle hända om vi tog kontakt med dina föräldrar för att prata om det som hänt dig?
- Vid akut läge: Vill du ha hjälp i kontakten med polis, socialtjänst, kvinnojour? Exempel på akuta situationer är utsatthet för våld, dödshot eller risk för bortgifte/tvångsgifte samt könsstympning.

Om en samlad bedömning pekar på misstanke om att en minderåring far illa eller riskerar fara illa ska en anmälan om att barn far illa göras till socialnämnden (se checklista ovan). sjukvårdspersonal ska inte ha faktiskt bevis för utsattheten utan det räcker att man har oro för barn, det är vidare socialtjänstens ansvar att utreda ärendet.

Tänk på: De som lever med hedersnormer blir oftast kontrollerade av flera potentiella våldsutövare. Därför är det viktigt att försäkra sig om att den utsatta är själv när du inleder samtalet. En medföljare är ett potentiellt hot och om inte medföljaren är våldsutövare själv så kan denna vara mellanhand till andra våldsutövare. Detta gäller även om det är ett litet barn som är medföljande.

Rådgivning, stöd eller kompetensutveckling

Valentina Hajra

Utvecklingsledare våld i nära relationer, barn som far illa och hedersrelaterat våld och förtryck

Valentina.hajra@kronoberg.se

Tfn. 0709-84 47 28